

đom Vojnog arhiva Vojske Srbije. Takođe, istraživanja dr Zorana Janjetovića o životu jugoslovenskih Nemaca u Kraljevini Jugoslaviji i njihovoj sudbini na kraju rata su mogla dopuniti autorova saznanja i dati dodatni kvalitet knjizi.

Nadamo se da će pojava ove knjige samo dodatno zaintrigirati autora, ali i druge istraživače, pa da će u nekom od narednih pokušaja istoriografskog obrađivanja 7. SS dobrovoljačke brdske divizije „Princ Eugen“ biti otklonjeni navedeni nedostaci, ali i konsultovana građa iz nemačkih vojnih arhiva, što bi ovoj temi dalo pun naučno-istoriografski obim.

Nebojša Stambolija

Milan Gulić, KRALJEVINA JUGOSLAVIJA I DUNAV. DUNAVSKA POLITIKA JUGOSLOVENSKE KRALJEVINE 1918–1944, Institut za savremenu istoriju, Beograd 2014, 277 str.

Značajni vodotokovi su vekovima privlačili narode da u njihovoj blizini organizuju svoj život i državni razvitak. Bez sumnje Dunav je jedna od takvih reka. Sveukupan razvitak novovekovne srpske države do današnjih dana čvrsto je vezan za Dunav i njegov tok. Na obalama Dunava i Save nastala je i razvijala se srpska prestonica, na obali Dunava bila je granica sa Habzburškom od 1867. Austro-Ugarskom monarhijom, u mirnodopsko vreme Dunav je predstavljao glavnu arteriju međudržavne saradnje, trgovine i saobraćaja, a u vreme rata prvi pravac napada kao što su pokazala iskustva iz oba svetska rata.

Upravo zbog nesumnjivog značaja za jugoslovensku državu, Dunav i dunavsko pitanje bili su predmet pažnje pravnika, ekonomista, stručnjaka za vođstvo, ali, nažalost, ne i istoričara.

Istoriografsko zanemarivanje ovako važne teme autor smatra nepravednim, pre svega jer je Jugoslavija od svog postanka do svog nestanka bila u samom središtu rečne mreže Dunava predstavljajući sam „čvor dunavskog sistema“. Monografija dr Milana Gulića pod nazivom *Kraljevina Jugoslavija i Dunav, dunavska politika jugoslovenske kraljevine 1918–1944*, vrlo uspešno ispravlja ovu „nepravdu“ i stavlja dunavsko pitanje i uopšte značaj rečnih sistema na važno mesto u našoj istorijskoj nauci. Delo koje je predmet naše pažnje svojom aktuelnošću, tematikom, stilom pisanja zadovoljava stroge kriterijume naučne javnosti, i s pravom možemo reći da nudi korisna znanja široj čitalačkoj publici zainteresovanoj za ovu problematiku.

Autor je istraživanje dunavskog pitanja započeo radom na doktorskoj disertaciji pod nazivom *Dunav u jugoslovenskoj politici prema Sovjetskom Savezu (1944–1953)*, koja je odbranjena novembra 2012. u Beogradu, a ova knjiga je proizašla iz njene uvodne studije. Pokušavajući da osvetli dunavsku politiku jugoslovenske države u međuratnom periodu, autor je obavio opsežna arhivska istraživanja u svim istaknutim domaćim arhivskim ustanovama, ali i u institucijama malo korišćenim od strane istoričara kao što je slučaj sa Arhivom Muzeja nauke i tehnike.

Monografiju *Kraljevina Jugoslavija i Dunav* autor je podelio na 13 poglavlja. Posle sažetog Predgovora gde se osvrće na značaj teme i na dosadašnje radove koji su se u manjoj ili većoj meri doticali dunavskog pitanja, autor nas u temu uvodi fizičko-geografskim prikazom Dunava sa preciznim podacima o njegovoj dužini, pritokama, vodenom režimu i plovnosti. U drugom i trećem poglavlju ukazuje na značaj Dunava za stvaranje srpske novovekovne države, kao i

na najznačajnije međunarodne ugovore koji su doticali dunavsko pitanje i regulisali slobodu plovidbe, počev od Završnog akta Bečkog kongresa 1815. godine. U svojoj monografiji autor nije zanemario ni ulogu Dunava tokom Prvog svetskog rata.

Da bi ukazao na značaj Dunava u završnim borbama na kraju Prvog svetskog rata autor nam kao najbolju ilustraciju prenosi reči francuskog maršala Ferdinanda Foša da „onaj, ko je gospodar Dunava, gospodar je Centralne i orijentalne Evrope, a onaj ko nije na Dunavu, sve je izgubio“.

U poglavlju pod nazivom *Kraj Prvog svetskog rata – jugoslovenska država na Dunavu* apostrofiran je značaj dunavskog plovnog puta za nastajuću jugoslovensku državu koja je u prvim danima i mesecima svoga postojanja oskudevala u saobraćajnicama. Pri takvim okolnostima, ističe autor, Dunav se nametao kao jedino rešenje za snabdevanje države sve dok se kopnene saobraćajnice, koje su razorene u ratu, ne osposobe.

Naredno poglavlje nosi naslov *Raspodela dunavskog plovnog parka*, i u njemu autor argumentovano predočava od kolikog je značaja bilo za Kraljevinu SHS da u svom posedu zadrži što veći broj plovila zarobljenih od neprijatelja na kraju rata.

Značajnu ulogu u ovoj borbi, kako naglašava Gulić, imao je bivši austrougarski činovnik iz Zemuna Dejan Marković koji je uspeo doći u posed originalnih dokumenata koja su detaljno navodila imena brodova, njihovo kretanje i prepisku dok su bili u službi austrougarskih oružanih snaga. Jugoslovenska delegacija je, koristeći se ovim dokumentima, uspeła da zadrži veliki broj konfiskovanih plovila. Zahvaljujući dobijenim austrougarskim plovilima, jugoslovenska država je za kratko vreme

uspela da izgradi najveću flotu na Dunavu u međuratnom periodu.

Složenost međunarodnog položaja, nepovoljna pozicija na pravcu nemačkog prodiranja, nesređenost unutrašnjih prilika neke su od karakteristika jugoslovenske države u međuratnom periodu koje su, sudeći prema autoru, opisivale i njenu dunavsku politiku. Razmatrajući ovaj problem, autor mu pristupa dvojako, paralelno prateći dva pravca delovanja jugoslovenske države, međunarodni i unutrašnji. U međunarodnom pogledu dunavsko pitanje je razmatrano na Mirovnoj konferenciji u Parizu, provlačilo se kroz pregovore o raspodeli plovnog parka država koje su poražene u Prvom svetskom ratu, Konferenciji koja je donela konačni statut Dunava 1921. godine, Međusavezničku i Međunarodnu dunavsku komisiju, kao i Đerdapsku administraciju koja je, kako je autor naveo, predstavljala prvi međunarodni organ za upravu nad Đerdapskim sektorom. O važnosti Jugoslavije u dunavskom pitanju u međuratnom periodu svedoči činjenica da je Beograd bio poslednje sedište Međunarodne dunavske komisije (1938–1940), a da je u Tekiji bio smešten jedan od servisa koji su činili Đerdapsku administraciju.

Takođe, kroz portrete Dragutina Price, Frana Vilfana, Mihaila Ristića, Miloša Mihailovića, Velizara Ninčića i drugih autor prikazuje koje su ličnosti, suštinski, bile eksponenti jugoslovenske dunavske politike.

U pogledu unutrašnje dunavske politike jugoslovenske države, autor je izdvojio dve značajnije celine: plovidbu Kraljevine SHS/Jugoslavije na Dunavu i graditeljske poduhvate na Dunavu. Autor u njima predstavlja Kraljevinu kao priobalnu, dunavsku državu koja brine o svojim plovnim putevima.

Analizirajući graditeljske poduhvate na Dunavu, Gulić je po značaju izdvojio gradnju tri velelepna mosta: most kojim su povezani Novi Sad i Petrovaradin (Bačka i Srem), nazvan imenom kraljevića Tomislava; prvi lančani, viseći most izgrađen u Jugoslaviji koji je premostio Savu kod ušća u Dunav nazvan imenom ubijenog kralja Aleksandra I Ujediniteља (Zemunski most); i jedini koji još i danas, u nekom obliku, postoji, Pančevački most, pušten u promet 1935. i tada nazvan imenom kralja Petra II. Buduće planove na izgradnji rečne infrastrukture i proširenja mreže plovnih puteva prekinulo je izbijanje Drugog svetskog rata.

U završnom poglavlju *Strateška važnost Dunava i Drugi svetski rat* autor ukazuje na strateški značaj Dunava za ratne planove Trećeg rajha. Naglašava da je upravo na Dunavu kod Sipskog kanala, 5. aprila Nemačka otpočela napad na Jugoslaviju i za svega nekoliko sati uspela da pod svoju kontrolu stavi Đerdap i Gvozdena vrata, čime je svojoj privredi obezbedila otvoren put od „životne važnosti“ ka Crnom moru.

U borbama za oslobođenje Jugoslavije 1944. obala Dunava kao mesto spajanja Crvene armije i NOVJ bila je tačka iz koje je proisteklo dalje oslobođenje Srbije i čitave Jugoslavije. Sa stvaranjem nove, socijalističke države i pojavom novog činioca u dunavskom pitanju – Sovjetskog Saveza, autor je zaključio izlaganje, ostavljajući prostor da se ova izuzetno važna i nadasve interesantna tema sagleda i u svetlu izmenjenih državnih i međunarodnih okolnosti.

Važno je naglasiti da poseban kvalitet monografije čine brojne fotografije date uz tekst, koje je autor vredno prikupio iz zbirki arhivskih i drugih javnih ustanova, ali i iz privatnih kolekcija.

Monografija *Kraljevina Jugoslavija i Dunav, dunavska politika jugoslovenske kraljevine 1918–1944.* daje značajan doprinos sveobuhvatnom proučavanju Dunava i dunavskog pitanja, zbog čega je možemo preporučiti široj naučnoj i stručnoj javnosti.

Biljana Stojić

Nikola Marković, Danica Filipović, ZABRANJIVANJE KNJIGA U OKUPIRANOJ SRBIJI 1941–1944, Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković“, Beograd 2012, 190 str.

Broj i vrsta radova koji analiziraju pojave i procese nastale tokom Drugog svetskog rata u Srbiji u toj meri su obimni i raznoliki da su istraživači koji se danas bave ovim periodom gotovo redovno „prinudeni“ da vrše istoriografsku reviziju i daju nove poglede na već istražene teme, a retko kada imaju priliku da ispunjavaju historiografske beline.

Bibliotekarima Univerzitetske biblioteke u Beogradu, Nikoli Markoviću i Danici Filipović, pošlo je za rukom da pronađu jednu gotovo nedodirnutu temu. Njihova publikacija *Zabranjivanje knjiga u okupiranoj Srbiji 1941–1944* kao i izložba o istoimenoj temi (održana u Univerzitetskoj biblioteci decembra 2012) govori o inicijativi okupatora i kolaboracionista da se zabrane knjige čija sadržina se nije uklapala u nacističke ideološke i političke stavove. Struktura publikacije tipična je za ovakvu vrstu historiografskog rada i sastoji se od uvodne studije i priređene građe. Uvodna studija ima četiri poglavlja: „O cenzuri“, „Nacisti i kultura“, „Srbija pod okupacijom“ i „Univerzitetska biblioteka“.